

Крикун В.Б.

к. н. з держ. упр., докторант

Одеський державний університет внутрішніх справ

ОРГАНИ СУДОВОЇ ВЛАДИ В СИСТЕМІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку України актуальне питання адміністративно-правового регулювання економіки, що зумовлено насамперед такими чинниками, як: наявність реальних загроз для економічної безпеки України, пов'язаних з економічною кризою; суттєве зниженням обсягів промислового виробництва (за різними даними, цей показник становить від 30% до 60%); дестабілізація фінансового та банківського секторів економіки країни, що, у свою чергу, зумовило істотне збільшення процентних ставок на банківські кредити, середнє значення яких із кінця 2008 р. для фізичних осіб становить 20–25% річних [1]; девальвація національної валюти (порівняно хз 2008 р. офіційний курс долара Сполучених Штатів Америки (далі – США) зріс із 5,05 грн до 27 грн за 1 дол. США (+ 358%), а євро – із 7,41 грн до 32,82 грн за 1 євро (+ 346%) [2]; збільшення зовнішнього валютного боргу країни (станом на початок квітня 2018 р. валовий зовнішній борг України становить 116,29 млрд дол. США) [3].

Варто зазначити, що нині державний вплив на економічні відносини здійснюється трьома гілками органів влади, а саме: законодавчою, виконавчою, судовою. Одним із найбільш важливих питань, вивчення якого має велике теоретичне і практичне значення, є визначення місця органів судової влади в системі адміністративно-правового регулювання економіки України в кризових умовах. Незважаючи на те, що провідними вченими України досліджуються різні аспекти діяльності органів судової влади, дане питання розглянуто фрагментарно, у межах широкої адміністративно-правової проблематики.

Оснoву судової влади становить сукупність органів, наділених відповідними повноваженнями. Суб'єктом судової влади є суд, наділений притаманними тільки йому повноваженнями впливати на поведінку людей і соціальні процеси.

У результаті діяльності органів судової влади ухвалюються рішення з питань реалізації економічної політики, соціально-економічних прав і свобод громадян, прав та законних інтересів підприємств, установ, організацій. Судові рішення мають характер обов'язкових. Тим самим суд здійснює державно-владні повноваження шляхом застосування державного примусу у визначених законом межах [4].

Діяльність органів судової влади безпосередньо впливає на економічні відносини через винесення судових рішень. Однак аналіз судової практики свідчить про те, що сьогодні дуже важливо знайти баланс між реалізацією закріплених економічних прав та свобод, їх обмеженням у необхідних випадках за одночасного їх захисту.

З огляду на це, актуальним є питання визначення місця та ролі органів судової влади в системі адміністративно-правового регулювання економіки України в кризових умовах.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Державне регулювання економіки розглядалося в працях таких учених: В. Авер'янова, А. Берлача, В. Колпакова, О. Кузьменко, О. Рябенко й ін. Але врахування згаданими науковцями особливостей регулювання в умовах кризи вважаємо недостатнім і таким, що потребує більш детального висвітлення. Антикризове регулювання досліджується такими вітчизняним та закордонними

вченими, як: В. Богомолів, А. Богомоліва, Е. Жарковська, В. Кас'янов, Н. Маренков, Д. Чернявський та ін.

Аналіз теоретичних поглядів згаданих учених дозволив оцінити стан проблем, що досліджуються, визначити коло питань, які взагалі не були предметом наукового пошуку. Відсутність досліджень із вказаної проблематики негативно позначається на розвитку теоретичних та практичних аспектів, спрямованих на вдосконалення нормативно-правового забезпечення адміністративно-правового регулювання економіки України в кризових умовах.

Формулювання завдання дослідження.

Мета статті – проаналізувати теоретичні та практичні аспекти діяльності органів судової влади в системі адміністративно-правового регулювання економіки України в кризових умовах.

Виклад основного матеріалу. Система судових органів України встановлена Законом України «Про судоустрій і статус судів» і охоплює: місцеві суди; апеляційні суди; Верховний Суд – найвищий суд у системі судоустрою [5].

Особливе місце серед органів судової влади належить Конституційному Суду України (далі – КСУ). Відповідно до Закону «Про Конституційний Суд України», до його повноважень належать: вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України й інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; офіційне тлумачення Конституції України; надання за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України, або Кабінету Міністрів України висновків про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість; надання за зверненням

Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України висновків про відповідність Конституції України (конституційність) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою; надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту в межах, визначених ст. ст. 111 і 151 Конституції України, висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам ст. ст. 157 і 158 Конституції України, висновку про порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України та інші [6]. Варто зазначити, що повноваження Конституційного Суду України спрямовані, по-перше, на захист основ конституційного ладу; по-друге, на захист основних прав і свобод людини і громадянина; по-третє, на забезпечення верховенства і прямої дії Конституції України на всій території держави.

Зазначимо, що Конституція України є достатньо «абстрактним» актом, коли окремі положення, зокрема ті, що визначають основи конституційного ладу, не розкривають зміст того чи іншого принципу. Як вже було зазначено вище, КСУ є єдиним органом, який має право тлумачити Конституцію України. У результаті діяльності КСУ уточнюється нормативний зміст тих чи інших конституційних положень, узгоджуються суперечності між різними за чинністю нормативно-правовими актами, виявляється конституційно-правовий зміст норм поточного законодавства.

КСУ під час розгляду різних справ із питань організації влади в державі, конституційного розуміння основних прав і свобод людини і громадянина, забезпечення гарантій, способів їх захисту встановлює нові концептуальні підходи до розуміння конституційних основ організації публічної влади й організації самого суспільства [7].

Конституція України визначає основні принципи устрою держави і суспільства, тим самим нормативно закріпила базові політичні, ідеологічні, економічні, соціальні суспільні відносини. Основи економічного ладу України є складовою частиною конституційного законодавства, що регулює сферу життєдіяльності як самої держави, так і суспільства. У Конституції України відсутня самостійна глава, присвячена економічним основам, проте в Основному законі визначено фундаментальний перелік принципів, що визначають основи економічного ладу (захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальна спрямованість економіки; свобода на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом; розмаїття і рівність різних форм власності; захист конкуренції в підприємницькій діяльності й обмеження монополістичної діяльності), основні соціально-економічні права громадян, визначені економічні функції органів державної влади, а також основи функціонування органів загальної компетенції, діяльність яких безпосередньо пов'язана зі здійсненням економічної політики [8]. Зазначене свідчить про те, що Конституція України змінює саму суть відносин держави й економіки, перетворює державу із суб'єкта, який керує всім господарством, на суб'єкта, який тільки регулює економічні відносини, причому у визначених правовими нормами межах.

Конституційний Суд України неодноразово звертався до питання аналізу відповідних принципів, скажімо, щодо змісту принципу «непорушності права приватної власності», зокрема його легального обмеження. З огляду на принципи правової держави, рішення про легальне обмеження права приватної власності повинні ухвалюватися за дотримання належної юридичної процедури, ефективного судового контролю. У рішенні Конституційного Суду України від 16 жовтня 2008 р. № 24-рп/2008 визначено, що в системному зв'язку з наведеними конституційними принципами перебувають положення

п. 36 ч. 1 ст. 85 Конституції України, за яким до повноважень Верховної Ради України належить визначення правових засад вилучення об'єктів права приватної власності, та п. 7 ч. 1 ст. 92 Конституції України, відповідно до якого виключно законами України визначається правовий режим власності [9].

КСУ сформулював правову позицію, згідно з якою основою правового режиму власності є конституційні положення, конкретизовані в законах, які можуть мати особливості щодо врегулювання тих чи інших форм власності [10].

Не можна залишити поза увагою діяльність КСУ під час розгляду в парламенті проектів законів про державний бюджет на відповідний фінансовий рік. Конституційний Суд України вже неодноразово перевіряв ухвалені раніше бюджетні закони на їхню конституційність, кожного разу знаходив у них відхилення від вимог Конституції, а окремі норми визнавав такими, що втратили чинність. У цьому проявилася фінансова відповідальність держави перед суспільством як джерелом публічної влади. Отже, КСУ окреслив шлях осмислення законодавцем бюджетно-правової політики загалом, коли не можна порушувати вимоги ст. 22 Конституції України, а розроблення бюджетної доктрини як сукупності офіційних поглядів на важливі проблеми державної діяльності має спиратися на наукові розрахунки і висновки забезпечення соціального добробуту всіх категорій верств населення [11].

Крім того, Конституційний Суд України визначив правову позицію щодо порядку реалізації «права законодавчої ініціативи» стосовно закону про Державний бюджет України. Так, у рішенні від 13 січня 2009 р. № 1-рп/2009 у справі про право законодавчої ініціативи щодо внесення змін до закону про Державний бюджет України КСУ зазначив, що системний аналіз положень ст. ст. 52, 53, 54 Бюджетного кодексу України підтверджує, що ці норми не передбачають виключного права законодавчої ініціативи Кабінету Міністрів України щодо внесення змін до закону

про Державний бюджет України; зазначені повноваження Кабінету Міністрів України не обмежують права інших суб'єктів, передбачених у ст. 93 Конституції України, подавати до Верховної Ради України законопроект про внесення змін до закону про Державний бюджет України [12].

Зауважимо, що, безумовно, гарантією реалізації та захисту всіх названих принципів є формування правових основ єдиного економічного простору, які відповідають потребам держави і суспільства в даній сфері. У свою чергу, КСУ реалізує визначені законом повноваження, розкриває конституційний потенціал основ економічного ладу з використанням, серед іншого, визнаних міжнародних стандартів у цій сфері.

У процесі здійснення економічної діяльності між підприємствами, державними й іншими органами виникають, змінюються та припиняються численні господарські відносини. Ринковий механізм, як і будь-яке інше складне явище, не може розвиватися без «зіткнень» та конфліктів, що спричиняють спори між суб'єктами господарської діяльності. Такі спори належать до господарських і є предметом розгляду та вирішення господарських судів.

Правова діяльність господарських судів регулюється нормами господарського, адміністративного, цивільного, фінансового, інформаційного тощо права. Вагоме місце в цій системі належить нормам адміністративного права, оскільки останнє регулює широкі суспільні відносини, що виникають між суб'єктами господарювання та суб'єктами публічної адміністрації, між вищими та підпорядкованими їм по службі органами і посадовими особами, зокрема у сфері діяльності господарських судів [13].

Аналіз судової практики свідчить про те, що саме робота господарської юрисдикції безпосередньо впливає на функціонування економічного базису нашої держави. Неупереджене, справедливе, своєчасне, на засадах верховенства права, а не політичної доціль-

ності, вирішення спорів у цій сфері є одним із найважливіших елементів розвитку економічних правовідносин у державі. Варто погодитися з думкою В. Картере, який зазначає, що там, де економіка ефективна і розвивається в атмосфері верховенства права, умови для соціальних збурень мінімізовані. Якщо ж економічний розвиток неефективний, не забезпечує потреби людини бодай у самому необхідному, неминуче виникає напруга в суспільстві [14].

Наступним етапом дослідження є аналіз діяльності адміністративного суду в даній сфері. Зазначимо, що в демократичних державах для вирішення конфліктів громадян з органами влади, адміністрацією підприємств, посадовими особами, наслідком яких є порушення прав, свобод та інтересів особи, створена і функціонує адміністративна юстиція – система спеціалізованих судів. Не є винятком Україна, в якій серед перших із країн колишнього Радянського Союзу розроблений та ухвалений Кодекс адміністративного судочинства, створені відповідні спеціалізовані суди. Варто зазначити, що Кодекс адміністративного судочинства прямо передбачає можливість для фізичної або юридичної особи оскаржити дії (бездіяльність) органів публічної адміністрації в суді, захистити свої інтереси, зокрема економічні. Аналіз правозастосовної та судової практики дає можливість виокремити такі категорії справ у сфері економіки, що можуть бути розглянуті в адміністративному суді:

1. Справи зі спорів щодо реалізації податкової політики та за зверненнями податкових органів із деякими видами вимог, зокрема таких:

- щодо реалізації загальних засад оподаткування, погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами;
- стосовно адміністрування окремих податків, зборів та обов'язкових платежів;
- справи за зверненням податкових органів щодо стягнення коштів, отриманих без установлених законом підстав.

2. Справи зі спорів щодо реалізації публічної політики у сферах зайнятості населення та соціального захисту громадян, зокрема зі спорів щодо:

– збору й обліку страхових внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування;

– призначення, перерахунку та здійснення страхових виплат із відповідних видів загальнообов'язкового державного соціального страхування.

3. Справи зі спорів стосовно реалізації публічної фінансової політики, зокрема зі спорів щодо:

– державного регулювання ринків фінансових послуг;

– процедур здійснення контролю Рахунковою палатою, державного фінансового контролю, внутрішньої контрольної-ревізійної роботи.

4. Справи зі спорів щодо забезпечення реалізації державної політики у сфері економіки, зокрема зі спорів щодо:

– митної справи (крім охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності), зовнішньоекономічної діяльності, спеціальних заходів щодо демпінгового й іншого імпорту;

– державного регулювання цін і тарифів;

– управління об'єктами державної (комунальної) власності, зокрема, про передачу об'єктів права державної та комунальної власності; здійснення державних закупівель [15].

Основною проблемою у вирішенні даної категорії справ є відсутність у Кодексі адміністративного судочинства (далі – КАС) України норм, які б безпосередньо регулювали особливості провадження справ щодо оскарження дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, що призводить до низки проблем практики розгляду такої категорії адміністративних справ у судах та зумовлює необхідність застосування процесуальних норм за аналогією [16].

Водночас необхідно зважати на економічний аспект таких справ, адже ефективність судового захисту значною мірою залежить

від його своєчасності. Здебільшого порядком адміністративного оскарження є можливість переглянути рішення на предмет його доцільності. Крім того, необхідно пам'ятати, що суд, навіть визнавши оскаржуване рішення незаконним, не може ухвалити позитивне рішення замість адміністративного органу, й особа ще чекатиме, поки орган виконає судове рішення й ухвалить відповідний адміністративний акт [17].

Не менш важливим питанням щодо діяльності органів судової влади в системі адміністративно-правового регулювання економіки є надання даним органам права законодавчої ініціативи. Варто зазначити актуальність цього питання, що спричиняє дискусії серед науковців і політиків. Прихильники надання права законодавчої ініціативи органам судової влади зазначають, що саме суд під час здійснення правозастосування може виявити найбільш «вразливі місця» у чинному законодавстві та надати відповідні пропозиції щодо їх усунення. Варто погодитися з позицією Д. Ковриженка, який у дослідженні «Правове регулювання законодавчого процесу: досвід країн Європейського Союзу та пропозиції для України» зазначає, що надання права законодавчої ініціативи органам судової влади (Верховному Суду України та/або відповідним вищим спеціалізованим судам та Генеральній Прокуратурі, хоча і не позбавлене певної логіки, створює ризик додаткової політизації роботи відповідних органів через пряме їх залучення в законодавчий процес, а у більш широкому сенсі – політичний процес. Крім того, свого часу наявність у Верховного Суду та Генпрокуратури права законодавчої ініціативи не забезпечила ініціювання і проведення необхідних реформ у правоохоронній сфері. На недоцільність включення відповідних органів до переліку суб'єктів права законодавчої ініціативи вказує і вищезгаданий досвід країн Європи.

Аналіз відповідних конституційних положень свідчить про те, що право законодавчої ініціативи в усіх країнах Європейського

Союзу (далі – ЄС) закріплено за органами виконавчої влади та членами парламенту. Нетиповим для європейської практики є віднесення до суб'єктів права законодавчої ініціативи органів судової влади, органів прокуратури та певних установ, наприклад, національних банків. Такої практики немає в жодній із розвинених країн ЄС. В основному це зумовлено тим, що процес ухвалення законів по своїй природі політичний, а отже, закріплення права законодавчої ініціативи за правоохоронними органами створило б умови для політизації їхньої діяльності, поставило б під сумнів їхню незалежність [18].

Висновки. Проведене дослідження свідчить про те, що сьогодні органи судової влади посідають важливе місце в системі адміністративно-правового регулювання економіки

України в кризових умовах. Діяльність даних органів спрямована на розкриття конституційного потенціалу основ економічного ладу шляхом офіційного тлумачення Конституції України, надання висновків про відповідність Конституції України законів, формулювання правової позиції, вирішення господарських спорів, а також розгляду окремих категорії справ у сфері економіки, до яких віднесено такі: справи зі спорів стосовно реалізації податкової політики та за зверненнями податкових органів із деякими видами вимог; справи зі спорів щодо реалізації публічної політики у сферах зайнятості населення та соціального захисту громадян; справи зі спорів щодо реалізації публічної фінансової політики; справи зі спорів стосовно забезпечення реалізації державної політики у сфері економіки.

Анотація

У статті здійснений аналіз довідкової, наукової, навчально-методичної літератури та нормативно-правових актів із метою визначення місця та ролі органів судової влади в системі адміністративно-правового регулювання економіки України в кризових умовах. Приділено увагу діяльності Конституційного Суду України. Встановлено, що повноваження Конституційного Суду України спрямовані, по-перше, на захист основ конституційного ладу, по-друге, на захист основних прав і свобод людини і громадянина, по-третє, на забезпечення верховенства і прямої дії Конституції України на всій території держави. Окрему увагу приділено аналізу діяльності господарського й адміністративного судів.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, Конституційний Суд України, адміністративний суд, господарський суд, органи публічної адміністрації, органи судової влади.

Аннотация

В статье осуществлен анализ справочной, научной, учебно-методической литературы и нормативно-правовых актов с целью определения места и роли органов судебной власти в системе административно-правового регулирования экономики Украины в кризисных условиях. Уделено внимание деятельности Конституционного Суда Украины. Установлено, что полномочия Конституционного Суда Украины, направлены, во-первых, на защиту основ конституционного строя, во-вторых, на защиту основных прав и свобод человека и гражданина, в-третьих, на обеспечение верховенства и прямого действия Конституции Украины на всей территории государства. Особое внимание уделено анализу деятельности хозяйственного и административного судов

Ключевые слова: административно-правовое регулирование, Конституционный Суд Украины, административный суд, хозяйственный суд, органы публичной администрации, органы судебной власти.

Krykun V.B. Judicial authorities in the system of administrative and legal regulation of the economy of Ukraine in crisis conditions

Summary

The article analyzes the reference, scientific, educational and methodological literature and normative legal acts aimed at determining the place and role of judicial authorities in the system of administrative and legal regulation of the Ukrainian economy in crisis conditions. Attention is paid to the activities of the Constitutional Court of Ukraine. It was established that the powers of the Constitutional Court of Ukraine aimed, first, to protect the foundations of the constitutional system, secondly, the protection of the fundamental rights and freedoms of man and citizen, and thirdly, ensuring the supremacy and direct action of the Constitution of Ukraine throughout the state. Particular attention is paid to the analysis of the activities of economic and administrative judges.

Key words: administrative and legal regulation, Constitutional Court of Ukraine, administrative court, Economic Court, Public Administration, bodies of judiciary.

Список використаних джерел:

1. Процентні ставки та обсяги за кредитами, наданими у звітному періоді резидентам (крім інших депозитних корпорацій), за секторами економіки 2006–2013 рр. – офіційні дані Національного банку України. URL: [http://www.bank.gov.ua/files/4-Financial_markets\(4.1\).xls](http://www.bank.gov.ua/files/4-Financial_markets(4.1).xls).
2. Офіційний курс гривні до іноземних валют, встановлений Національним банком України, на кінець періоду (2005–2016 рр.) – офіційні дані Національного банку України. URL: http://www.bank.gov.ua/files/5-Exchange_rates.xls.
3. Валовый внешний долг Украины в I кв. 2018 сократился на 0,2%. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/512974.html>
4. Рябченко О. Державне управління економікою України (адміністративно-правовий аспект): дис... докт. юрид. наук: 12.00.07; Університет внутрішніх справ. Х., 2000. 466 с.
5. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19?test=4/UMfPEGznhhkOM.ZihyFV0IH4fUs80msh8Ie6>.
6. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2136-19/print1532956780690162>.
7. Несмеянова С. Роль Конституционного Суда Российской Федерации в развитии концепции «конституционной экономики». URL: http://www.bmpravo.ru/show_stat.php?stat=822.
8. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ст. ст. 1, 2, 4, 6 Закону України «Про передачу колекції образотворчого мистецтва Акціонерного товариства «Градобанк» у державну власність», постанови Верховної Ради України «Про визнання колекції образотворчого мистецтва національним надбанням України» від 16 жовтня 2008 р. № 24-рп/2008. URL: http://www.ccu.gov.ua/docssearch?term_node_tid_depth=All&tid=All&date_filter%5Bvalue%5D%5Bdate%5D=&body_value=%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%85+%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2&field_textindex_value=&field_speaker_value=.
10. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна» (справа про мораторій

- на примусову реалізацію майна) від 10 червня 2003 р. № 11-рп/2003. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-03>.
11. Парламент і судова влада: актуальні питання взаємодії. Голос України. 2006. № 1411. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/A7F321959E1B6611C2257B44002EB484](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/A7F321959E1B6611C2257B44002EB484).
  12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) ч. 1 ст. 202 Регламенту Верховної Ради України, затвердженого Законом України «Про Регламент Верховної Ради України», у редакції Закону України «Про внесення зміни до Регламенту Верховної Ради України» (справа про законодавчу ініціативу) від 30 травня 2012 р. № 12-рп/2012. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-12/print1532956780690162>.
  13. Закурін М. Зміст адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів. Адміністративне право і процес. 2012. № 1. С. 120–124.
  14. Ліквідація господарських судів – це популізм, який неминуче призведе до погіршення умов ведення бізнесу в Україні. URL: <http://www.arbitr.gov.ua/news/1619/>.
  15. Узагальнення причин скасування та зміни судових рішень Івано-Франківського окружного адміністративного суду у I півріччі 2013 р. URL: https://court.gov.ua/userfiles/uzah_if_pivr2013.doc.
  16. Духневич О. Правові засади провадження щодо оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. Форум права. 2011. № 1. С. 323–328. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_1_54.
  17. Лошицький М. Адміністративне оскарження як спосіб захисту прав громадян у діяльності органів публічної адміністрації. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2015. Вип. 31 (2). С. 146–150. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_31%282%29__35.
  18. Ковриженко Д. Правове регулювання законодавчого процесу: досвід країн ЄС та пропозиції для України. URL: http://parlament.org.ua/upload/docs/Legislative_process_.pdf.